

LATÉNSKE OSÍDLENIE NA VÝCHODOSLOVENSKEJ NÍŽINE¹

Elena MIROŠŠAYOVÁ

MIROŠŠAYOVÁ, Elena. La Tène settlement in the Východoslovenská nížina lowland. 64 sites (53 settlements, 9 burial grounds and grave finds, 2 depots of coins) are currently recorded from the Východoslovenská nížina lowland. The topic of this article is topography of La Tène settlements in the territory of the selected region. We follow from available information about collections from surface prospecting and rescue excavations. A more extensive investigation of settlement areas is absent. The partly examined settlement agglomeration in Zemplín is an exception. Presence of first Celts in the south of the Východoslovenská nížina lowland is documented by grave finds from stages LT B1 and LT B2. Their settlements are unknown. Since stage LT C1, the Celtic settlement is stabilized and the network of settlements develops in the central as well as southern parts of the Východoslovenská nížina lowland. The Celts' advance northwards is documented by settlements along the Ondava, Laborec and Topľa rivers. In the late and final La Tène period (LT C2 – D), a settlement enclave is created on both banks of the Bodrog river, around the well organized settlement agglomeration with its central position in the village of Zemplín.

Keywords: East Slovakia, Východoslovenská nížina lowland, La Tène period, settlements

Klíčové slová: východné Slovensko, Východoslovenská nížina, doba laténska, sídliská

Úvod

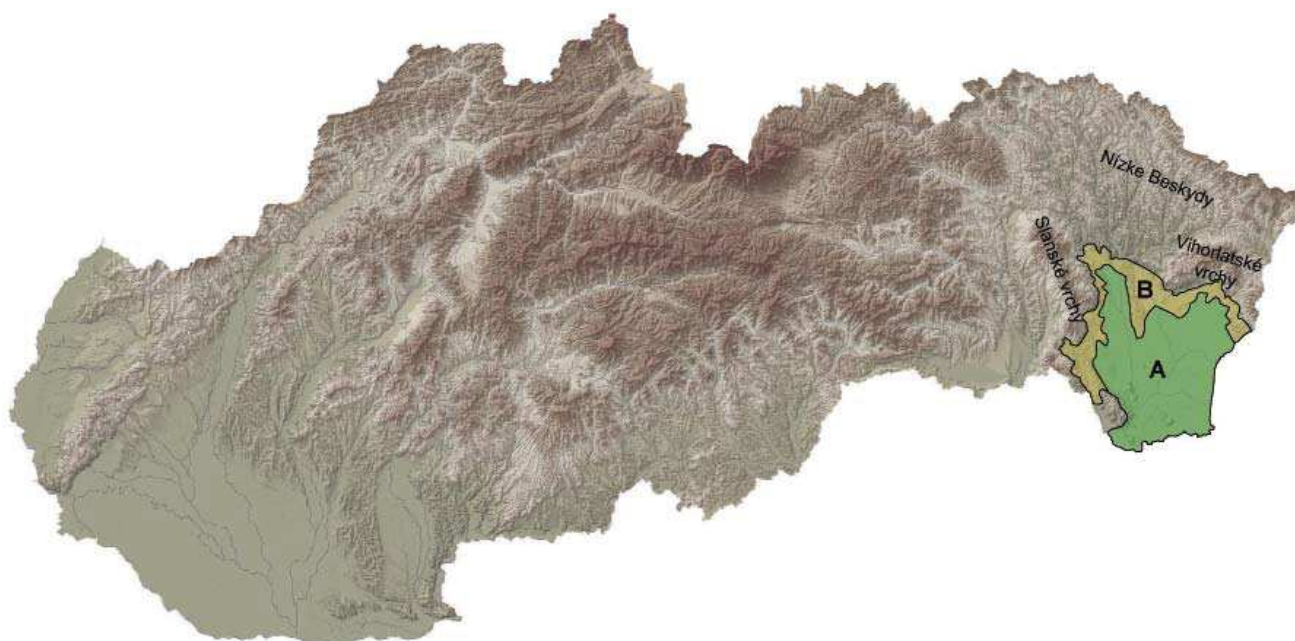
V dobe laténskej sa územie východného Slovenska nachádzalo na okraji kultúrneho prostredia, ktoré sa od 5. storočia pred Kr. formovalo v širšom priestore stredného Podunajska. Počiatok prenikania prvých Keltov na juh východného Slovenska súvisí so vznikom keltskej enklávy na území severného Maďarska východne od Dunaja (*Bujna 2004, 331*). Kelti postupne osídľujú Košickú kotlinu a Východoslovenskú nížinu.

Predložený príspevok je zameraný na topografiu keltských sídlisk v regióne Východoslovenskej nížiny, ktorá v priestore severného Potisia patrí k starým sídelným územiám. Spoločenstvá s agrárnou ekonomikou našli na jej území výhodné podmienky pre zakladanie stálych sídiel v rôznych časových úsekoch historického vývoja. Kultúrna profilácia keltského obyvateľstva žijúceho na Východoslovenskej nížine bola podobná ako na priľahlom území Zakarpatskej Ukrajiny, severovýchodného Maďarska a severozápadného Rumunska.

Geografické vymedzenie a prírodné prostredie územia

Východoslovenská nížina je geomorfologická oblasť subprovincie Veľká dunajská kotlina. Územie sa delí na Východoslovenskú pahorkatinu (700 km², 150 – 450 m n. m.) a Východoslovenskú rovinu (1 800 km², 94 – 110 m n. m.). Na západe ju ohraničujú Slanské vrchy, na severe Beskydské predhorie a Vihorlatské vrchy (súčasť krajinej oblasti Nízke Beskydy; obr. 1). Hydrologicky patrí Východoslovenská nížina do zberného územia Tisy. Osou územia sú vodné toky Ondavy, Latorice, Laborca a Tople. Pre malý sklon rovinatého

¹ Predložený príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 2/0084/18.

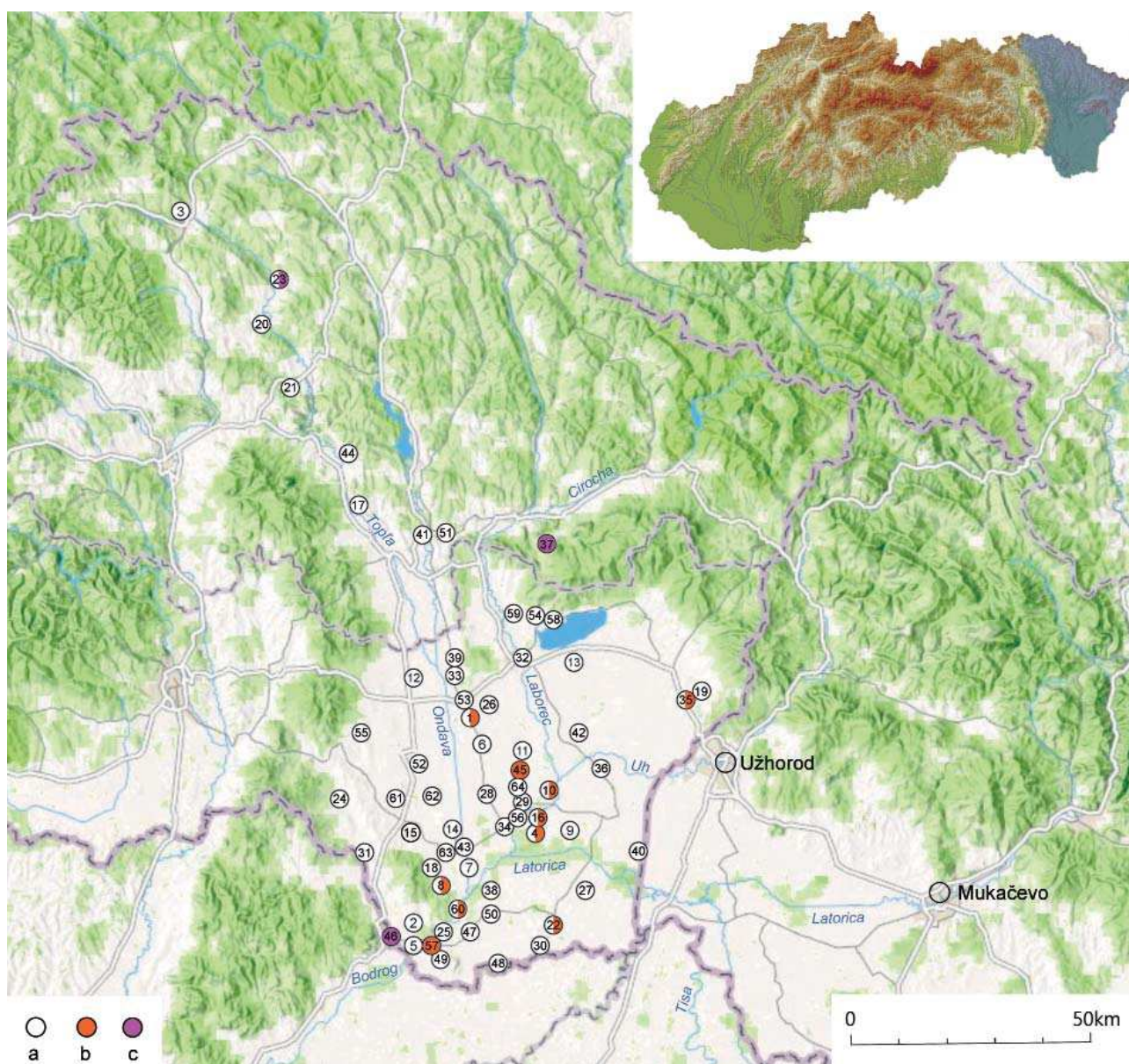
Obr. 1. Geografická pozícia Východoslovenskej nížiny. A – Východoslovenská rovina;
B – Východoslovenská pahorkatina. Autor: A. Marková

územia, plytké korytá a sútok viacerých riek viedol pri vyšších stavoch vody k vzdúvaniu hladín s následkom vzniku rozsiahlych záplav. Krajina pred protipovodňovými úpravami v druhej polovici 19. storočia mala záplavový charakter. V južnej časti záplavy vyvolávali rieky Tisa, Bodrog a Latorica. Ďalšími vodohospodárskymi úpravami územie prešlo v rokoch 1946 – 1964 (Šoltész/Baroková/Lénárt 2008, 29, 30).

Prevažne rovinatý reliéf Východoslovenskej roviny bol vytvorený riečnou akumuláciou v pleistocéne a holocéne a dotvorený eolickou činnosťou, ukladaním spraší, sprašových hĺn a pieskov. Súčasné sídla sú situované na tzv. agradačných valoch, ktoré vznikli ukladaním piesčitých a štrkovitých sedimentov pozdĺž riečnych tokov. Agradačné valy sú ploché vyvýšeniny široké niekoľko kilometrov s výškou od 1 – 3 m nad priľahlými močaristými depresiami, ktoré sú pri vyšších stavoch vody v riekach zaplavované. Juhovýchodnú časť nížiny zaberajú nivy Latorice, Bodrogu a Tisy.

Súčasnú územie s vysokou hladinou podzemnej vody a zaplavované je porastené lesnými spoločenstvami vrbín s primiešaním jelše a topoľov. Na miestach s kolísajúcou hladinou podzemnej vody a občas zaplavovaných rastú lesné spoločenstvá dubových jasenín, na miestach s ustálenou hladinou podzemnej vody bez povrchového zaplavovania lesné spoločenstvá brestových jasenín. Pahorkatiny v minulosti pokrývali dúbravy, v súčasnosti tu prevažujú zmiešané dubovo-hrabové lesné spoločenstvá. Predpokladá sa, že v minulosti nížinné vyvýšeniny a pahorkatiny pokrývala stepná, prípadne lesostepná vegetácia.

Pôdny kryt Východoslovenskej nížiny má regionálne črty a svojrázny charakter podmienený konfiguráciou terénu a zrnitosťným zložením pôdotvorného substrátu, ktoré záviseli od rozdielných vlhkostných pomerov pôdy. Na zrnitostne ťažkých substrátoch v zníženinách a depresiách sú fluvizeme glejové, gleje, čiernice glejové a čiernice. Na priepustných substrátoch sú čiernozeme, regozeme, hnedozeme, fluvizeme a pseudogleje. Pôdy na Východoslovenskej nížine majú produkčný potenciál pre poľnohospodársku činnosť (podrobnejšie pozri Vilček 2004).

Obr. 2. Topografia laténskych lokalít na Východoslovenskej nížine: a – sídliská; b – hroby; c – mince. Číslovanie lokalít je totožné s tabelou 1. Autor: A. Marková, P. Sopko

História výskumu sídlisk

Výskum laténskych sídlisk na Východoslovenskej nížine v porovnaní s juhozápadným Slovenskom výrazne zaostáva. Až do druhej polovice 20. storočia boli o laténskych nálezoch známe iba krátke zmienky v staršej literatúre (Eisner 1933, 174; Hampel 1894, 85, 86). Prvý väčší povrchový prieskum realizoval v rokoch 1953 – 1954 K. Andel. Získané pamiatky chronologicky roztriedil a topografiu nových nálezísk stručne publikoval. Lokality z doby laténskej uvádza v spoločnej kapitole s nálezmi z doby rímskej (Andel 1955, 161-166). Dôležité poznatky priniesol následný systematický výskum B. Benadika (1965) v Zemplíne v rokoch 1955 – 1957, 1962 a 1963. Získané výsledky sú východiskom pre klasifikáciu nálezov zo záveru mladej až neskorej doby laténskej (LT C2/LT D1 – LT D2) na Východoslovenskej nížine. Informácie o laténskych sídliskách z prieskumov a záchranných výskumov realizovaných do súčasnosti majú v odbornej spisbe prevažne charakter informatívnych správ (tabela 1). Vypovedacie schopnosti nálezových kontextov a chronologická klasifikácia väčšiny sídliskových prameňov sú obmedzené. Pre datovanie počiatku príchodu a kultúrnej profilácie Keltov na Východoslovenskej nížine sú využívané hrobové nálezy. Oporou sú práce J. Bujnu

(1982; 2003; 2004), ktorý nálezy z pohrebiska v Cejkove, poloha Tokajský vrch a z Ižkoviec zahrnul do svojich geograficky širšie koncipovaných prác zameraných na vývoj pohrebného rítu a typovo-chronologickú analýzu vybraných chronologicky citlivých artefaktov z hrobov. K novším patrí práca *D. Repku* (2014, s uvedenou staršou literatúrou) zameraná na zmapovanie pohrebísk a hrobov na Slovensku. Rozdiel v počte pohrebísk a hrobov medzi juhozápadným a východným Slovenskom je evidentný. *D. Repka* (2014, 35) konštatuje, že okrem hrobov z Cejkova (LT B1 – LT B2), Kráľovského Chlmca (LT B2c – LT B/LT C1) a Ižkoviec (LT C1), majú ostatné ojedinelé hroby z Východoslovenskej nížiny (Bánovce nad Ondavou, Beša, Drahnov, Orechová, Slavkovce, Viničky) nízku vypovedaciu schopnosť. Vo väčšine prípadov to platí aj pre sídliskové nálezy v ich blízkosti.

Topografia sídlisk

Na Východoslovenskej nížine v súčasnosti evidujeme laténske pamiatky zo 64 nálezísk. Z toho je 53 sídlisk, 9 pohrebísk a hrobových nálezov a 2 depoty mincí (obr. 2). Predpokladám, že reálny počet sídlisk je vyšší, pretože v katastroch niektorých obcí sú laténske nálezy lokalizované na viacerých polohách. Pri starších nálezoch sa stretávame s nepresným udaním polohy, respektíve použitím miestneho názvu, ktorého identifikácia na súčasných mapách je problematická. Ďalším obmedzujúcim faktorom sú chýbajúce informácie o nových nálezoch objavených pri investičných výskumoch.

Z mapovania dostupných prameňov vyplýva, že ťažiskovým územím keltského osídlenia bola južná a centrálna časť Východoslovenskej nížiny, kde v súčasnosti okrem sídlisk evidujeme aj spomínané hrobové nálezy. Hustejšia sieť sídlisk je na terasách pozdĺž dolných tokov Laborca, Ondavy, Uhu a slovenského toku Bodrogu. Redšie je osídlené východné podhorie Slánskych vrchov (Kuzmice, Veľké Ozorovce) a územie na rozhraní Sobraneckej roviny a Podvihorlatskej pahorkatiny (Kolibabovce, Orechová). Málo bolo osídľované rovinaté územie južne od Latorice. Pravdepodobnou príčinou boli nevhodné prírodné podmienky. Krajina popretkávaná početnými mŕtvymi ramenami Tisy má močaristý charakter.

Kvalita získaných sídliskových súborov v kategórii rozsahu a chronologickej príznakovosti je nedostačujúca. Absolútnu prevahu majú malé súbory keramiky získané povrchovou prospekciou.

Nedostatok informácií o sídliskovej štruktúre obmedzuje interpretáciu postupu osídľovania a foriem koexistencie Keltov s domácim halštatským obyvateľstvom. Keď v 2. polovici 4. storočia pred Kr. prichádzali prví Kelti na územie Východoslovenskej nížiny, dostali sa do kontaktu s fungujúcou sídliskovou štruktúrou domáceho obyvateľstva s prežívajúcou vekerzugskou kultúrou. Ich osady sa koncentrujú v povodí Laborca (*Miroššayová* 2018) a slovenského toku Bodrogu (*Miroššayová* 1987, 134). Žiarové hroby poznáme z Cejkova, poloha Tokajský vrch (*Bánesz/Pieta* 1961, 27, obr. 20), Michaloviec, poloha Hrádok (*Miroššayová* 1987, 111) a zo Zemplína (*Miroššayová* 2009, 35, Tab. II: 7-9). Život v niektorých domácich osadách pokračoval aj po príchode Keltov. Predpokladáme, že na Východoslovenskej nížine to bola osada na pieskovej dune Bušacina v Stretavke. V nájdenom keramickom súbore sú okrem mladých halštatských foriem prítomné na kruhu točné nádoby blízke keltskej keramike (*Miroššayová* 1979, obr. 8: 3; 9: 5). Lepšie je rozpoznaná situácia na priľahlom území severovýchodného Maďarska v okolí Nyíregyházy, kde si prichádzajúci Kelti zakladali svoje osady v určitej vzdialenosti od osád domáceho obyvateľstva. Spolužitie obyvateľov žijúcich vedľa seba bolo zo začiatku na úrovni vzájomných kontaktov a pravdepodobne aspoň jednu generáciu trvalo kým sa premiešali (*Almássy* 2001, 154, Abb. 1). Za jeden z prejavov kontaktu Keltov s miestnym obyvateľstvom sa pokladajú formy v ruke robenej keramiky a modifikované formy na kruhu vytočených džbáňkov, ktorých tvary majú pôvod v mladohalštatskom inventári miestnej vekerzugskej kultúry. Stretávame sa s nimi vo výbave keltských hrobov stupňa LT B v širšom priestore severného Maďarska aj juhovýchodného Slovenska. Na Východoslovenskej nížine sú v spomínanom žiarovom bojovníckom hrobe 1

Obr. 2. Čičarovce, okr. Trebišov - polohy laténskych nálezov v katastri. 1 – Veľká Moľva; 2 – Liceumi domb; 3 – Tökös; 4 – Malá Moľva; 5 – Osztródomb; 6 – Udačova záhrada; 7 – Gorony. Autor: A. Marková

z Cejkova-Tokajského vrchu zo stupňa LT B1 (Benadik 1964, obr. 1, 2). Na pohrebisku v Ižkovciach sú prítomné v žiarových hroboch zo stupňa LT C1 (hrob 13, 19, 21 – Bujna 1982, 343, Tabelle 3; Vizdal 1976, obr. 30: 3, 5; 37: 8; 40: 7).

Keltskú osadu súčasnú s najstaršími hrobmi v Cejkove sa na Východoslovenskej nížine zatiaľ nepodarilo rozpoznať. Najbližšie k pohrebisku sú sídliskové nálezy z polohy Raďa na terénnej vlne juhozápadne od výbežku Tokajského vrchu (Horváthová/Hreha 2017, 81). Ďalšie sú verifikované juhovýchodne, bližšie k súčasnému toku Ondavy v polohe Bogárov ortáš II a Žihľavník I (Horváthová/Hreha 2015a, obr. 3: 27, 31). Či založenie osady na niektorej z uvedených polôh časovo súviselo s pohrebiskom je otázne.

V priebehu strednej doby laténskej cca v druhej polovici 3. storočia pred Kr. sa keltské osídlenie na Východoslovenskej nížine stabilizuje a počet keltských osád narastá. Pri zakladaní osád museli Kelti rešpektovať hydrologické pomery regiónu, ktoré sa od súčasných odlišovali. Osady situovali na vyvýšených terasách riek a na brehoch ich menších prítokov. Väčšiu koncentráciu keltských pamiatok zaznamenávame na rovinatom území pozdĺž toku Laborca, Ondavy a severne od Latorice, kde boli priaznivé podmienky pre osídlenie. Súborný

keramiky pochádzajú z povrchového prieskumu. Výraznejšie artefakty boli získané záchranným výskumom v Laškovciach, poloha Za lúkou z osady situovanej na brehu potoka Duša (v súčasnosti umelo upravený), pravostranného prítoku Laborca. Vo výplni dvoch zahĺbených chát sa našla mazanica, na kruhu vytočená keltská keramika, zlomky grafitových nádob s hrebeňovou výzdobou a hrncov vyrobených v ruke, dva prasleny a časť železného náramku. Pozornosť si zaslúži prítomnosť zlomkov jantáru (krátku správu pozri Gačková/Lamiová-Schmiedlová 1986, 86; nálezový inventár nepublikovaný). Pri povrchovom prieskume našiel K. Andel laténske artefakty sídliskového charakteru na viacerých polohách. Najpočetnejšie udáva z katastra Drahňova a Čičaroviec. Ich verifikácia opakovanou povrchovou prospekciou a záchranným výskumom sa realizovala iba v Čičarovciach, okr. Trebišov. Súčasná obec leží na pravostrannom násosovom vale rieky Latorica. Južná časť katastra zaplavovaná Latoricou je močaristá s mŕtvymi ramenami rieky. Polykultúrne praveké a včasnohistorické osídlenie sa koncentruje južne a juhovýchodne od intravilánu obce na mierne vyvýšených polohách pieskových dún pozdĺž potoka Udoč, pravostranného prítoku Latorice. Nálezy z doby laténskej uvádza K. Andel (1955a, 162) z polôh Liceumi domb, Tökös, Osztródomb, Goronyi, Malá Moľva. Lokalizáciu jednotlivých uvádzaných polôh sa nedarí vždy s istotou spresniť (Béres 2008, 283, obr. 85; Horváthová/Hreha 2015b, 44). K nim pri opakovaných prieskumoch pribudli keltské nálezy z Veľkej Moľvy a Udačovej záhrady. V Čičarovciach sú laténske nálezy rozptýlené na pieskových dunách v rozpätí približne 3,5 km (obr. 3). O plošnom rozsahu obytného priestoru a časovom ohraničení existencie osád na spomínaných polohách získané nálezové súbory neposkytujú dostatočné informácie. Treba mať na zreteli možnosť, že pri intenzívnej poľnohospodárskej činnosti mohlo dochádzať k presunu zlomkov keramiky. Revíziu povrchovú prospekciu územia komplikuje terajšie využitie parciel na pasienky. Viac informácií pre spresnenie lokalizácie a datovania do stupňa LT D priniesol záchranný výskum vyvolaný stavbou plynovodu na pieskovej dune Veľká Moľva s nálezmi maľovanej keramiky vo výplni objektov 6/98 a 10/98 (Kaminská 2010, 84). Maľovaná keramika sa našla pri prieskume na vyvýšenine Liceumi domb (Vizdal 1987, 110).

Kelti postupovali ďalej na sever údoliami riek Ondavy a Laborca. Najďalej prenikli údolím Tople. Povrchovým prieskumom boli laténske osady objavené na mierne vyvýšených terasách a brehoch menších prítokov v jej povodí (Jastrabie nad Topľou, Skrabské – Budinský-Krička 1977, 72; 1978, 42; Kračúnovce – Budinský-Krička/Mačala 1985, 68; Koprivnica – Budinský-Krička 1970; Kurima – Čurný 2006, 58). Lokalizácia ojedinelých fragmentov laténskej keramiky z Bardejova je neistá.

V údoliach Ondavskej a Laboreckej vrchoviny keltské osady absentujú. V členitom teréne medzi pohorím Vihorlat a Humenskými vrchmi sa zatiaľ nepodarilo nájsť keltskú osadu, ktorá by časovo korešpondovala s depotom strieborných mincí z Ptičieho datovanými do prvej polovice 2. storočia pred Kr. (Kolníková 1980). Depot sa našiel v údolí potoka Ptávka neďaleko sútoku rieky Cirochy a Laborca, pozdĺž ktorých viedli cestné trasy.

Kumuláciu keltských osád pozorujeme na oboch brehoch Bodrogu. Sídliskové nálezy Ladmoviec, Somotoru, Viničiek, Svätej Márie, Stredy nad Bodrogom a Strážneho pochádzajú z povrchovej prospekcie. Časové vymedzenie existencie osád opreté o zlomky keramiky je v rozpätí strednej až neskorej doby laténskej. Spresneniu pomáha prítomnosť maľovanej keramiky. Jej masívny výskyt zaznamenávame v sídliskovej aglomerácii v Zemplíne. Začiatok jej výskytu nie je s istotou stanovený.

Nemáme zatiaľ doklady, že Kelti vyhľadávali polohy hlbšie v horskom prostredí. Prevažujú agrárne osady situované v blízkosti vodných tokov na mierne vyvýšených terasách a agradačných valoch nad močaristým a zaplavovaným územím. Kelti preto využili ojedinelé vyvýšené polohy, ktoré v pomerne jednotvárnej rovinatej krajine dominovali. Obyvateľom osady poskytovali ochranu pred vodou a pre okolie boli strategicky dôležitým bodom.

Tabela 1. Súpis nálezísk z doby laténskej z Východoslovenskej nížiny.

Číslo	Obec/Mesto	Okres	Poloha	Druh náleziska	Spôsob získania	Literatúra
1	Bánovce nad Ondavou	MI	?	H?, S	pp	<i>Eisner 1933, 174; Andel 1955b, 795</i>
2	Bara	TV	kataster	S?	pp	neoverená informácia
3	Bardejov	BJ	?	S?	?	<i>Miroššayová/Tomášová 2004, 192</i>
4	Beša	MI	Moľva V; Moľva VI Dvor JRD	S H	pp	<i>Andel 1955a, 162</i>
5	Borša	TV	Hutkova záhrada	S	zv	<i>Pastor 1970, 211</i>
6	Bracovce	TV	Šarkan	S	pp	<i>Andel 1955a, 162</i>
7	Brehov	TV	Veľký vrch Pod Veľkým vrchom	S	pp	<i>Budinský-Krička 1977, 65; Budinský-Krička 1978, 39</i>
8	Cejkov	TV	Tokajský vrch Raďa Bogárov ortáš II Žihľavník I	P S	v pp	<i>Bánesz/Pieta 1961, 27; Benadik 1964; Bujna/Kaminská 2003; Horváthová/Hreha 2015a, 64, obr. 3</i>
9	Čičarovce	MI	Veľká Moľva Udačova záhrada Liceumi domb Tökös Osztródomb Goronyi Malá Moľva	S	zv pp	<i>Kaminská 2010, 73-85; Horváthová/Hreha/Luštíková 2011, 103; Vizdal 1987, 110; Andel 1955a, 162</i>
10	Drahňov	MI	? Dlhá Moľva Tetvestői domb Erdőalja Homok	H S	zv pp	<i>Filip 1956, 414; Andel 1955a, 162</i>
11	Dúbravka	MI	Komanica Pri cintoríne	S	zv pp	<i>Čilinská 1959, 523, 524; Andel 1955b, 795</i>
12	Dvorianky	TV	Hradište	S	pp	<i>Budinský-Krička 1981, 38</i>
13	Hažín	MI	Blatniansky	S	pp	<i>Andel 1955a, 162</i>
14	Hraň	TV	Výmoľ Hrunok pri Trnávke	S	pp	<i>Budinský-Krička 1980, 47; Budinský-Krička 1984, 53; Andel 1955, 161</i>
15	Hrčel	TV	Nad baňou	S	pp	<i>Horváthová/Hreha 2015a, 67</i>
16	Ižkovce	MI	? Západne od obce	P S	zv pp	<i>Vizdal J. 1976; Vizdal J. 1982; Vizdal M. 1987, 110</i>
17	Jastrabie nad Topľou	VT	Záhrada domu č. 16	S	pp	<i>Budinský-Krička 1978, 42; Budinský-Krička 1980, 42</i>
18	Kašov	TV	Šarkan	S	pp	<i>Budinský-Krička 1978, 43</i>
19	Kolibabovce	SO	Na Paškove kataster	S	pp	<i>Andel 1955a, 162; Lamiová-Scmiedlová 1969, 409</i>
20	Koprivnica	BJ	Ľavý breh potoka Roveň	S	zv	<i>Budinský-Krička 1970, 85, 86</i>
21	Kračúnovce	BJ	Terasa Tople	S	pp	<i>Budinský-Krička/Máčala 1985, 68</i>
22	Kráľovský Chlmec	TV	Leskotag Les Erős - Bažant- nica	S H	pp zv	<i>Andel 1955b, 795; Budinský-Krička 1975</i>

Tabela 1. Pokračovanie

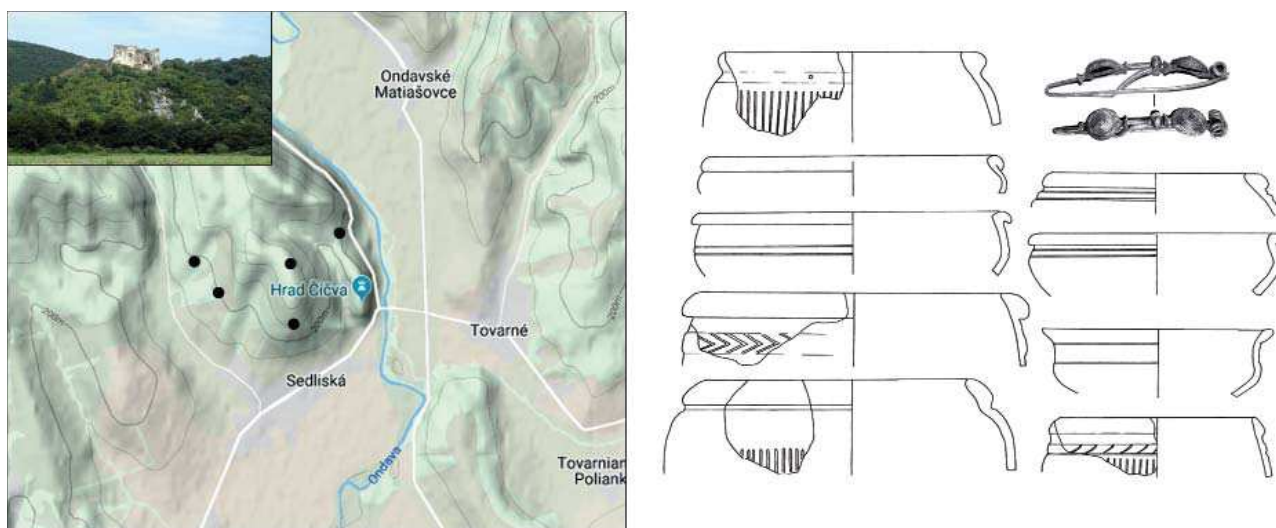
Číslo	Obec/Mesto	Okres	Poloha	Druh náleziska	Spôsob získania	Literatúra
23	Kurima	BJ	? Hurna	? S	nn pp	Budinský-Krička 1970, 87, pozn. 15; Čurný 2006, 58
24	Kuzmice	TV	Čierna studňa	S	pp	Horváthová/Hreha 2017, 80
25	Ladmovce	TV	Tobolka	S	pp	Andel 1955b, 795
26	Laškovce	MI	Za lúkou	S	zv	Gáčková/Lamiová-Schmiedlová 1986, 86, 87
27	Leles	TV	Tehelňa Šibeničný kopec	S	pp	Andel 1955b, 795
28	Malčice	MI	Biednica	S	pp	Andel 1955a, 162
29	Malé Raškovce	MI	Záhumienky Hradisko	S	pp	Béres/Horváthová 2001, 47; Vizdal M. 1988, 140
30	Malý Horeš	TV	Pri kopci Vasas	S	pp	Andel 1955a, 161
31	Michalany	TV	Ľavostranná terasa Roňavy	S	pp	Lamiová-Schmiedlová 1969, 411
32	Michalovce	MI	Hrádok Pod Hrádkom	S	zv pp	Paulík 1959; Andel 1955a, 162
33	Moravany	MI	?	S	pp	Gáčková 2004b, 306
34	Oborín - Kucany	MI	Aratoň	S	pp	Andel 1955a, 162
35	Orechová	SO	Havraní hrn ?	S H	pp	Andel 1955a, 162; Benadik 1964, 89
36	Pavlovce nad Uhom	MI	Tepšárka	S	pp	Lamiová-Schmiedlová 1969, 412
37	Ptičie	HE	Hruny	D	nn	Kolníková 1980
38	Rad	TV	Hegyeshomok	S	pp	Chovanec 2004a, 473
39	Rakovce nad Ondavou	MI	Kataster	S	pp	Andel 1955a, 162
40	Ruská	MI	Čierna zem	S	zv	Béres/Kaminská/Uličný 2000, 34
41	Sedliská - Podčičva	VT	Čičviansky hradný vrch	S	zv	Kotorová-Jenčová 2004
42	Senné	MI	Kataster	S	pp	Lamiová-Schmiedlová 1969, 433
43	Sirník	TV	Veľká Moľva	S	pp	Budinský-Krička et al. 1962, 298
44	Skrabské	VT	Záhumienky	S	pp	Budinský-Krička 1980, 46
45	Slavkovce	MI	Hrunky	H	pp	Lamiová-Schmiedlová 1969, 436
46	Slovenské Nové Mesto	TV	?	D	?	Ondrouch 1964, 42
47	Somotor	TV	Somatorská hora - vinica	S	pp	Andel 1955a, 161
48	Strážne	TV	Bábahomok	S	pp	Andel 1955a, 161
49	Streda nad Bodrogom	TV	Zompot Komposdomb	S	pp	Andel 1955b, 795; Gašaj/Jurečko/Olexa 1980, 75
50	Svätá Mária (Bodrog)	TV	?	?	?	Hampel 1894, 85, 86; Lamiová-Schmiedlová 1969, 405
51	Tovarné	VT	Kúty (Pod Hurkou)	S	pp	Budinský-Krička 1975
52	Trebišov	TV	Paričov Severne od gr.-kat kostola Garaňka	S	zv pp	Kaminská 1980, 137; Chovanec 2004b, 502

Tabela 1. Pokračovanie

Číslo	Obec/Mesto	Okres	Poloha	Druh náleziska	Spôsob získania	Literatúra
53	Trhovište	MI	Farský hon Šankovské zeme	S	pp	Gáčková 2004c, 326
54	Trnava pri Laborci	MI	Pasienok	S	pp	Lamiová-Schmiedlová 1969, 455
55	Veľké Ozorovce	TV	Hliny Severne od obce	S	pp	Budinský-Krička 1986, 69
56	Veľké Raškovce	MI	?	S	pp	Budinský-Krička et al. 1962, 298
57	Viničky	TV	?	H	?	Andel 1955a, 161
58	Vinné	MI	Fundušké Kaštieľ	S	pp nn	Gáčková 2004d, 326
59	Zbudza	MI	kataster	S	pp	Gáčková 2004e, 342, 343
60	Zemplín	TV	Szelmalomdomb intravilán extravilán	P S	v zv pp	Budinský-Krička/Lamiová-Schmiedlová 1990, 313; Benadik 1965; Miroššayová/Čaplovič 1991; Horváthová/Miroššayová 2002; Horváthová/Hreha 2015a, 73
61	Zemplínska Nová Ves - Úpor	TV	Pri hospodárskom dvore JRD	S	pp	Chovanec 2004c, 523
62	Zemplínske Hradište	TV	Veľký Hószak	S	pp	Čaplovič/Gašaj/Olexa 1977, 95
63	Zemplínske Jastrabie	TV	Severozápadne od obce	S	pp	Budinský-Krička 1978, 51
64	Zemplínske Kopčany	MI	Juhozápadne od obce	S	zv	Gáčková 2004f, 348

Vysvetlivky: S – sídlisko; P – pohrebisko; H – hrob; pp – povrchový prieskum; v – výskum; zv – záchranný výskum; nn – náhodný nález; okresy: HE – Humenné; MI – Michalovce; SO – Sobrance; TV – Trebišov; VT – Vranov nad Topľou. Podrobná topografia polôh keltsko-dáckeho osídlenia v katastri Zemplína sa pripravuje do tlače samostatne.

Na pravom brehu meandrovitého toku Laborca vznikla osada na kopci Hrádok v Michalovciach, ktorá sa udržala do neskorej doby laténskej (Paulík 1959, 179). Kopec so 163 m n. m. výraznejšie nad terén vystupuje na severnej strane, južným a juhozápadným smerom pozvoľne klesá. Územie je v súčasnosti zastavané. O význame polohy svedčí jej polykultúrne osídlenie (Gáčková 2004a, 300-304). Keltské nálezy lokalizované na juhovýchodnom úpätí boli objavené v jame na vápno pri stavbe rodinného domu v roku 1958. Na základe nálezovej situácie a zlomkov mazanice bol porušený objekt interpretovaný ako polozemnica. Z výplne sa zachránila keltská keramika na kruhu, grafitový zlomok zo situlovitého hrnca s hrebeňovou výzdobou a zlomky nádob vyrobených v ruke a na kruhu z hlíny s prímiesou kúskov grafitu. V objekte sú zlomky keltských foriem zmiešané so zlomkami nádob vyrobených v domácej halštatskej tradícii. Na základe keramiky bol objekt označený ako halštatsko-laténsky datovaný na rozhranie 2. a 1. storočia pred Kr. (Paulík 1959). K miskám vytočeným na kruhu a k situlovitým hrncom (Paulík 1959, obr. 1: 1-4; 11) poznáme územne najbližšie analógie z keltskej osady v Sedliskách-Podčičve s ťažiskom osídlenia v stupni LT C1 (Kotorová-Jenčová 2004). Dobré porovnateľné sú s keramikou zo stredolatenských sídlisk juhozápadného Slovenska (napríklad Nitra-Šindolka – Březinová 2000, 19, Taf. 80: 1, 4, 8; 84: 1; Komjatice-Kňazova jama – Horváth 2014, 78, Tab. IX: 7). Vychádzajúc z uvádzaných analógií, môžeme polozemnicu z Michaloviec-Hrádku zaradiť do časového horizontu stupňa LT C.

Obr. 4. Sedliská-Podčičva – Čičviansky hradný kopec. Vľavo: lokalizácia výšinnej keltskej osady s polohami zachytených sídliskových vrstiev; vpravo: bronzová spona a výber keramiky.
Autor: A. Marková, kresby podľa Kotorová-Jenčová 2004

Dôležité miesto v štruktúre laténskych sídlisk na severnom okraji Východoslovenskej nížiny mala nepochybne osada na Čičvianskom hradnom kopci v Sedliskách-Podčičve nad pravým brehom prielomového toku Ondavy (Kotorová-Jenčová 2004). Intenzívne osídlenie kopca ukazujú stopy po pobyte Keltovej rozptýlené na jeho východnom a západnom svahu a južnej plošine pod vrcholom (obr. 4). Predpokladá sa aj osídlenie vrcholu, kde sú pôvodné terénne situácie najviac porušené areálom stredovekého hradu. Výhodná geografická poloha kopca umožňovala obyvateľom kontrolovať smerom na juh rozsiahle územie severného okraja Východoslovenskej nížiny, na sever časť údolia Ondavy a Tople, ako i úsek diaľkovej cesty z Potisia, ktorá sa tu križovala s cestou prepájajúcou údolie Tople s údolím Laborca. Napriek tomu, že keltské pamiatky z jednotlivých skúmaných polôh pochádzajú z vrstvy, osídlenie sa dá bližšie datovať. Získaný súbor pamiatok obsahuje okrem zlomkov sapropelitových náramkov, výrazného keramického materiálu aj chronologicky citlivejšie artefakty. Patrí k nim dlhá bronzová spona stredolaténskej schémy (dĺ. 125 mm) s dvoma špirálovitými ružicami, ktorá je konštrukčne blízka bronzovej spony s dvoma terčíkmi (dĺ. 107 mm) zo žiarového hrobu 14 z Ižkoviec (Vizdal 1976, 161, obr. 31: 2). J. Bujna zaradil ojedinelý exemplár dlhej spony z Ižkoviec do skupiny neskorých typov bronzových spôn BF-Hy2 E datovaných do stupňa LT C1c (Bujna 2003, 60, obr. 25; 27: E). Ďalším artefaktom je strieborná tetradrachma typu Huši Vovriešti, ktoré sa razili na území dnešného Moldavska koncom 3. až polovice 2. storočia pred Kr. (Tomášová/Kolníková 1998, 193, 194). Autorka výskumu M. Kotorová-Jenčová (2004, 197, 198) datuje ťažisko keltského osídlenia na Čičvianskom hradnom kopci do stupňa LT C1 s pravdepodobným pretrvávaním v priebehu LT C. Najbližšia samostatná nížinná osada ležala na druhom brehu Ondavy v Továrnom (Budinský-Krička 1975, 34).

Na pravom brehu Ondavy sú ojedinelé laténske pamiatky na Veľkom vrchu (272 m n. m.) v Brehove a na záplavovom území Bodrogu na Somotorskej hore v Somotore (141 m n. m.) (Andel 1955, 161). Spomenuté výšinné osady boli neopevnené.

V Zemplíne využilo keltsko-dácke obyvateľstvo skalnaté ostrohoité návršie Hradisko s výškou 121 m n. m. na vybudovanie malého hradiska. S prevýšením 20 m nad okolitou rovinnou krajinou bola poloha nad pravým brehom Bodrogu dominantná². Prirodzenú ochranu poskytovala rieka s mŕtvymi ramenami a močaristý terén. Miesto bolo opakovane osídľované od neolitu. Intenzívne osídlené bolo v mladšej a neskorej dobe laténskej, keď bolo pravdepodobne vybudované opevnenie. Zisťovací výskum realizoval B. Benadik (1965).

² Od hradiska bol odvodený názov polohy.

Hradisko bolo súčasťou silnej, dobre organizovanej sídliskovej aglomerácie, ktorá pozostávala z obytných a výrobných areálov s doloženými komponentmi špecializovaných výrobných činností spojených s hrnčiarskou a metalurgickou produkciou a pravdepodobne obetného miesta. Aglomerácia sa rozprestierala na pravostrannej terase Bodrogu v celom intraviláne dnešnej obce a južne a severne od neho (Benadik 1965; Horváthová/Hreha/Luštíková 2011, 103; Horváthová/Miroššayová 2002; Miroššayová/Čaplovič 1991).³ Geografická poloha aglomerácie v blízkosti miesta, kde sa stretávali trasy viacerých ciest, poskytovala tunajším obyvateľom ekonomické výhody obchodného strediska.

Záver

Podľa zistených informácií predpokladáme, že ťažisko osídlenia Východoslovenskej nížiny keltským etnikom spadá do stupňa LT C. Forma a rozsah jeho pokračovania v mladšej a neskorej dobe laténskej (LT C2 – LT D) sú za súčasného stavu výskumu nejasné. Vymedziť datovanie osád do neskorej doby laténskej do rámca stupňa LT D2 iba na základe prítomnosti maľovanej keramiky, nie je pre Východoslovenskú nížinu celkom jednoznačné. Nálezy maľovanej keramiky evidujeme predovšetkým v širšom okolí aglomerácie Zemplína (Pieta 2008, obr. 80). Podrobná typologicko-chronologická analýza maľovanej keramiky zo Zemplína zatiaľ nebola realizovaná. Maľovaná keramika z Bratislavy-hradného vrchu je datovaná od stupňov LT D1 až po LT D2 (Čambal 2004, 29). Na lokalite Gellérthegey-Tabán je začiatok jej výskytu v polovici 1. storočia pred Kr. a udržiava sa až do polovice 1. storočia po Kr. (Bónis 1969, 172). Obyvateľstvo Zemplína bolo zmiešané keltsko-dácke rovnako ako charakter ich hmotnej kultúry. Silné keltské podložie, z ktorého sa hmotná kultúra formovala, odráža prevaha pamiatok chronologicky a kultúrne porovnateľných s analogickými nálezmi stredodunajského horizontu neskorolátenských sídlisk a oppíd, čo potvrdzuje aj materiál z novších výskumov a prieskumov.

Na území severne od Tisy bola osídleniu na Východoslovenskej nížine najbližšie keltská enkláva v okolí Užhorodu na Zakarpatskej Ukrajine (Kobal' 1995-1996, 174-176). Strategicky situovaná na trase diaľkovej cesty, ktorá viedla údolím rieky Uh na sever k Užockému priesmyku (889 m n. m.) v Karpatoch, na juh do povodia rieky Bodrog a ďalej do Potisia. V hierarchickej štruktúre keltských osád zo záveru staršej a v priebehu strednej doby laténskej nemáme na Východoslovenskej nížine zachytenú osadu významom porovnateľnú s keltskou osadou na vrchu Hališ-Lovačka pri Mukačeve vybudovanou nad močaristými brehmi Latorice so začiatkom osídlenia LT B2/LT C1 a postupným útlmom v LT C2/LT D1 (Kobal' 1995-1996). Na Hališ-Lovačke bola sústredená kováčska výroba špecializovaná na produkciu poľnohospodárskych nástrojov a hrnčiarska na výrobu grafitovej keramiky (Voznesenskaja 1984; Dzembas 1995, 105). Široko rozvetvené výmenné a obchodné kontakty dokumentujú typy a varianty lokálnych razieb mincí, ojedinelé razby z Rumunska a mince audoleonskeho typu importované z územia dnešného Maďarska. Mince sú datované v rozpätí od 2. polovice 3. až 1. polovice 2. storočia pred Kr. (Kolníková 2002, 99-115). V 1. storočí pred Kr. keltské centrum na Hališ-Lovačke stráca svoj význam a centrálnu pozíciu na území severne od Tisy preberá aglomerácia v Zemplíne.

Výsledky získaných informácií vedú k záveru, že poznanie procesu osídľovania východného Slovenska Keltmi je v porovnaní s ostatnými regiónmi, predovšetkým juhozápadného Slovenska, v súčasnosti nedostatočné. Chýba komplexné spracovanie sídliskových nálezov. K hlavným úlohám budúceho výskumu zameraného na štruktúru keltského osídlenia Východoslovenskej nížiny patrí spresnenie topografie osád s použitím nových metód povrchového prieskumu a realizácia plošného odkryvu. Súčasne je nutné prehodnotiť staršie nálezové súbory s dôrazom na chronologickú klasifikáciu a publikovať nálezy a nálezové kontexty z novších výskumov.

³ Nálezy z výrobného okrsku na severnom okraji obce na polohe Za novým cintorínom sa spracúvajú do tlače.

LITERATÚRA

- Almássy 2001* – K. Almássy: Együtt – vagy egymás mellett élés? Szkíta és kelta lelőhelyek Tiszavasvári környékén. A Nyíregyházi Jóna András Múzeum Évkönyve 43, 2001, 133-154.
- Andel 1955a* – K. Andel: Výsledok archeologického prieskumu na Zemplínsko-užskej nížine v rokoch 1953/54. Vlastivedný sborník I, 1955, 144-171.
- Andel 1955b* – K. Andel: Pozdne laténske sídlisko v Zemplíne na Východnom Slovensku. Archeologické rozhledy 7, 1955, 766, 767, 795-799.
- Bánész/Pieta 1961* – L. Bánész/K. Pieta: Výskum v Cejkove I roku 1960. Študijné Zvesti AÚ SAV 6, 1961, 5-30.
- Benadik 1964* – B. Benadik: Mladohalštatské nálezy v dobe laténskej. Archeologické Studijní Materiály 1, 1964, 85-91.
- Benadik 1965* – B. Benadik: Die Spätlatènezeitliche Siedlung von Zemplín in der Ostslowakei. Germania 43, 1965, 63-91.
- Béres 2008* – J. Béres: Čičarovce. In: J. Béres (zost.): Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia. III. zväzok. Východné Slovensko. Nitra 2008, 283, 284.
- Béres/Horváthová 2001* – J. Béres/E. Horváthová: Záchranný výskum v Malých a Veľkých Raškovciach. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2000, 2001, 46-48.
- Béres/Kaminská/Uličný 2000* – J. Béres/L. Kaminská/M. Uličný: Záchranný výskum na trase plynovodu. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1998, 2000, 33, 34.
- Bónis 1969* – É. B. Bónis: Die spätkeltische Siedlung Gellérthegey – Tabán in Budapest. Budapest 1969.
- Březinová 2000* – G. Březinová: Nitra – Šindolka. Siedlung aus der Latènezeit. Katalog. Nitra 2000.
- Budinský-Krička 1970* – V. Budinský-Krička: Záchranný výskum roku 1964 v Koprivnici, okres Bardejov. Východoslovenský pravek 1970, 57-94.
- Budinský-Krička 1975a* – Keltský žiarový hrob z Kráľovského Chlmca, okr. Trebišov. Archeologické rozhledy 27, 1975, 390-399, 474-478.
- Budinský-Krička 1975b* – V. Budinský-Krička: Sídlisko z mladšej doby bronzovej v Tovarnom. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1974, 1975, 34.
- Budinský-Krička 1977* – V. Budinský-Krička: Nálezy z prieskumu na východnom Slovensku. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1976, 1977, 65-83.
- Budinský-Krička 1978* – V. Budinský-Krička: Archeologické prieskumy a nálezy na východnom Slovensku. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1977, 1978, 39-56.
- Budinský-Krička 1980* – V. Budinský-Krička: Nové nálezy na východnom Slovensku. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1979, 1980, 41-54.
- Budinský-Krička 1981* – V. Budinský-Krička: Nové nálezy na východnom Slovensku. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1980, 1981, 35-53.
- Budinský-Krička 1984* – V. Budinský-Krička: Nové nálezy na východnom Slovensku. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1983, 1984, 51-61.
- Budinský-Krička 1986* – V. Budinský-Krička: Nové nálezy na východnom Slovensku. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1985, 1986, 67-71.
- Budinský-Krička et al. 1962* – V. Budinský-Krička et al.: Archeologický výskum na východnom Slovensku roku 1961. Študijné Zvesti AÚ SAV 9, 1962, 288-304.
- Budinský-Krička/Mačala 1985* – V. Budinský-Krička/P. Mačala: Výsledky prieskumu a záchranných výskumov na severovýchodnom Slovensku. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1984, 1985, 67-73.
- Budinský-Krička/Lamiová-Schmiedlová 1990* – V. Budinský-Krička/M. Lamiová-Schmiedlová: A late 1st century BC – 2nd AD cemetery at Zemplín. Slovenská archeológia 38, 1990, 245-344.
- Bujna 1982* – J. Bujna: Spiegelung der Sozialstruktur auf Latènezeitlichen Gräberfeldern im Karpatenbecken. Památky archeologické 73, 1982, 312-431.

- Bujna 2003 – J. Bujna: Spony z keltských hrobov bez výzbroje z územia Slovenska (Typovo-chronologické triedenie LTb- a C1-spôn). Slovenská archeológia 51, 2003, 39-108.
- Bujna 2004 – J. Bujna: K problematike birituality u Kelto. Študijné Zvesti AÚ SAV 36, 2004, 321-338.
- Bujna/Kaminská 2003 – J. Bujna/L. Kaminská: Další laténsky hrob z Cejkova. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2002, 2003, 17-29.
- Čambal 2004 – R. Čambal: Bratislavský hradný vrch – akropola neskoroláténskeho oppida. Zborník Slovenského národného múzea Archeológia, Supplementum 1. Bratislava 2004.
- Čaplovič/Gašaj/Olexa 1977 – D. Čaplovič/D. Gašaj/L. Olexa: Archeologický prieskum Medzibodrožia a Košickej kotliny v roku 1976. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1976, 1977, 88, 89.
- Čilinská 1959 – Z. Čilinská: Záchranné výskumy na východnom Slovensku. Archeologické rozhledy 9, 1959, 510-512.
- Čurný 2006 – M. Čurný: Poznatky z povrchových prieskumov v Kurime. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2004, 2006, 57-59.
- Dzembas 1995 – O. Dzembas: Doslidžennja kel'tskogo poselennja Gališ-Lovačka bilja Mukačeva (1986-1989). In: Problemi archeologiji schidnich Karpat. Užgorod 1995, 104-110.
- Eisner 1933 – J. Eisner: Slovensko v pravěku. Bratislava 1933.
- Filip 1956 – J. Filip: Keltové ve střední Evropě. Praha 1956.
- Gáčková 2004a – L. Gáčková: Michalovce. In: L. Gáčková (zost.): Archeologické dedičstvo Zemplína. Pravek až včasný stredovek. Michalovce 2004, 300-304.
- Gáčková 2004b – L. Gáčková: Moravany. In: L. Gáčková (zost.): Archeologické dedičstvo Zemplína. Pravek až včasný stredovek. Michalovce 2004, 305, 306.
- Gáčková 2004c – L. Gáčková: Trhovište. In: L. Gáčková (zost.): Archeologické dedičstvo Zemplína. Pravek až včasný stredovek. Michalovce 2004, 325, 326.
- Gáčková 2004d – L. Gáčková: Vinné. In: L. Gáčková (zost.): Archeologické dedičstvo Zemplína. Pravek až včasný stredovek. Michalovce 2004, 335-337.
- Gáčková 2004e – L. Gáčková: Zbudza. In: L. Gáčková (zost.): Archeologické dedičstvo Zemplína. Pravek až včasný stredovek. Michalovce 2004, 341-343.
- Gáčková 2004f – L. Gáčková: Zemplínske Kopčany. In: L. Gáčková (zost.): Archeologické dedičstvo Zemplína. Pravek až včasný stredovek. Michalovce 2004, 344-348.
- Gáčková/Lamiová-Schmiedlová 1986 – L. Gáčková/M. Lamiová-Schmiedlová: Záchranný výskum v Laškovciach. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1985, 1986, 86, 87.
- Gašaj/Jurečko/Olexa 1980 – D. Gašaj/P. Jurečko/L. Olexa: Výsledky prieskumov v Košickej kotline a Východoslovenskej nížine. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1979, 1980, 73-79.
- Hampel 1894 – J. Hampel: A Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárának gyarapodása. Archaeologiai Értesítő 14, 1894, 85, 86.
- Horváth 2014 – P. Horváth: Laténske sídlisko v Komjaticiach, poloha Kňazova jama. Študijné Zvesti AÚ SAV 56, 2014, 69-110.
- Horváthová/Hreha 2015a – E. Horváthová/R. Hreha: Archeologická prospekcia Zemplína vo svetle starších a novších prameňov. Študijné Zvesti AÚ SAV 58, 2015, 59-96.
- Horváthová/Hreha 2015b – E. Horváthová/R. Hreha: Dolný Zemplín. Svedectvo archeológie. Archaeologica Slovaca Monographiae Varia, Tomus III. Nitra 2015.
- Horváthová/Hreha 2017 – E. Horváthová/R. Hreha: Prieskum a verifikácia archeologických nálezísk v oblasti Zemplína. Archeologické výskumy a nálezy v roku 2012, 2017, 79-84.
- Horváthová/Hreha/Lušítková 2011 – E. Horváthová/R. Hreha/L. Lušítková: Prieskum a verifikácia nálezísk na území Medzibodrožia a v jeho okolí. Archeologické výskumy a nálezy v roku 2008, 2011, 102-105.

- Horváthová/Miroššayová 2002* – E. Horváthová/E. Miroššayová: Nové nálezy z katastra obce Zemplín. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2001, 2002, 65-67.
- Chovanec 2004a* – J. Chovanec: Rad. In: L. Gačková (zost.): Archeologické dedičstvo Zemplína. Pravek až včasný stredovek. Michalovce 2004, 472, 473.
- Chovanec 2004b* – J. Chovanec: Trebišov. In: L. Gačková (zost.): Archeologické dedičstvo Zemplína. Pravek až včasný stredovek. Michalovce 2004, 499-504.
- Chovanec 2004c* – J. Chovanec: Zemplínska Nová Ves. In: L. Gačková (zost.): Archeologické dedičstvo Zemplína. Pravek až včasný stredovek. Michalovce 2004, 522, 523.
- Kaminská 1980* – L. Kaminská: Nové nálezy z Trebišova. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1978, 1980, 137, 138.
- Kaminská 2010* – L. Kaminská: Čičarovce-Veľká Moľva. Výskum polykultúrneho sídliska. Archaeologica Slovaca Monographiae Catalogi XII. Nitra 2010.
- Kobaľ 1995-1996* – J. V. Kobaľ: Manche Probleme der La Tène-Kultur des oberen Theisgebietes (Karpataukraine). Acta Archaeologica Carpathica 33, 1995-1996, 140-184 (174-176).
- Kolníková 1980* – E. Kolníková: Hromadný nález keltsko-dáckych mincí z Ptičia. Slovenská numizmatika 6, 1980, 23-98.
- Kolníková 2002* – E. Kolníková: Latènezeitlicher Burgwall Gališ – Lovačka (Mukačevo) im Lichte der Münzfunde. Carpatica – Karpatika 15. Karpati v davninu. Užgorod 2002, 99-115.
- Kotorová-Jenčová 2004* – M. Kotorová-Jenčová: Laténske osídlenie čičvianskeho hradného kopca, lokalita Sedliská, okr. Vranov nad Topľou. In: J. Gancarski (red.): Okres lateński i rzymski w Karpatach polskich. Krosno 2004.
- Lamiová-Schmiedlová 1969* – M. Lamiová-Schmiedlová: Römerzeitliche Siedlungskeramik in der Südostslowakei. Slovenská archeológia 17, 1969, 403-501.
- Miroššayová 1979* – E. Miroššayová: Záchranný výskum halštatského sídliska v Stretavke, okr. Michalovce. Archeologické rozhledy 31, 1979, 121-143.
- Miroššayová 1987* – E. Miroššayová: Problematika osídlenia východného Slovenska v dobe halštatskej. Slovenská archeológia 35, 1987, 107-164.
- Miroššayová 2009* – E. Miroššayová: Žiarové hroby zo Zemplína. Východoslovenský pravek 9, 2009, 25-45.
- Miroššayová 2018* – E. Miroššayová: Sídliskové objekty vekerzugskej kultúry v povodí Laborca. Východoslovenský pravek 11, 2018, 39-73.
- Miroššayová/Čaplovič 1991* – E. Miroššayová/D. Čaplovič: Najnovšie výsledky výskumu včasnodedjinného a stredovekého osídlenia v Zemplíne. Východoslovenský pravek 3, 1991, 115-132.
- Miroššayová/Novák 2003* – E. Miroššayová/M. Novák: Pokračovanie záchranného výskumu a prieskumu na stavbe prvej etapy plynovodu Zemplín. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2002, 2003, 97, 98.
- Ondrouch 1964* – V. Ondrouch: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava 1964.
- Pástor 1970* – J. Pástor: Výskum Východoslovenského múzea v rokoch 1965-66. Nové obzory 12, 1970, 211-259.
- Paulík 1959* – J. Paulík: Halštatsko-laténske osídlenie „Hrádku“ v Michalovciach. Študijné Zvesti AÚ SAV 3, 1959, 177-180.
- Pieta 2008* – K. Pieta: Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra 2008.
- Repka 2014* – D. Repka: Pohrebiská z doby laténskej na Slovensku. Stav bádania. Študijné Zvesti AÚ SAV 56, 2015, 23-54.
- Šoltész/Baroková/Lénárt 2008* – A. Šoltész/D. Baroková/L. Lénárt: Hydrogeológia. In: J. Terek/E. Dobos (zost.): Život medzi riekami. Monografia krajinného manažmentu Medzibodrožia. Miskolc 2008, 29-41.

- Tomášová/Kolníková 1998 – B. Tomášová/E. Kolníková: Nález keltskej mince v Sedliskách-Podčičve. Slovenská numizmatika 15, 1998, 193, 194.
- Vilček 2004 – J. Vilček: Geografia poľnohospodárskych pôd Východoslovenskej nížiny. Folia geographica 7, 2004, 220-246.
- Vizdal 1976 – J. Vizdal: Záchranný výskum keltského pohrebiska v Ižkovciach. Slovenská archeológia 24, 1976, 152-190.
- Vizdal 1982 – J. Vizdal: Ďalšie hroby na keltskom pohrebisku. Archeologické rozhledy 34, 1982, 488-491, 581, 582.
- Vizdal 1987 – M. Vizdal: Výskumná činnosť Zemplínskeho múzea v Michalovciach. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1986, 1987, 109-112.
- Vizdal 1988 – M. Vizdal: Prieskum a záchranný výskum v Malých Raškovciach. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1987, 1988, 140, 141.
- Voznesenskaja 1984 – G. A. Voznesenskaja: Metalloobrabotka na pozdnelatenskom poselenii Galliš – Lovačka. (Metalworking in Gallish-Lovachka settlement). Sovetskaja archeologija 4, 1984, 163-175.

SUMMARY

La Tène settlement in the Východoslovenská nížina lowland

Our knowledge of the process of settlement of Eastern Slovakia by the Celts is – compared to other regions, especially Southwestern Slovakia – currently insufficient. The presented article is focused on the region of the Východoslovenská nížina lowland (fig. 1). There, we have recorded La Tène relics from 53 settlements, 9 burial grounds and grave finds and 2 depots of coins. The article focuses on the settlements' topography. There is a significant lag in systematic investigation of La Tène settlements and a complex processing of settlement finds is absent. First extensive surface survey was carried out by K. Andel (1955a) in 1953 – 1954. He classified the obtained relics chronologically and published a brief topography of the new sites. Important information was brought by the systematic investigation of B. Benadik (1965) in Zemplín in 1955 – 1957, 1962 and 1963. Information on La Tène settlements from surveys and rescue excavations is currently presented in expert literature in form of informative reports. Informative value of the find contexts and chronological classification of most artifacts is limited. Small collections from surface prospecting prevail (Table 1).

The southern and central parts of the Východoslovenská nížina lowland are the key territories of the Celtic settlement (fig. 2). A denser network of settlement can be observed on the terraces along the lower Laborec, Ondava and Uzh rivers and the Slovak part of the Bodrog river basins. The eastern part of the Slanské vrchy hills (Kuzmice, Veľké Ozorovce) and the territory on the interface between the Sobranecká rovina flatland and the Podvihorlatská pahorkatina hills (Kolibabovce, Orechová) was not settled so densely. The flat area south of the Latorica river was settled less frequently because of unfavourable natural conditions of the swampy land with numerous ox-bows of the old Tisza stream. Small groups of Celts arrived in the territory of the northern Tisza region in the second half of the 4th century BC. In the south of the Východoslovenská nížina lowland, they interacted with local population with functional economy and surviving Vekerzug culture. Life in some Hallstatt settlements definitely continued after the Celts' arrival in stage LT B (e. g. Stretavka, Bušacina site). To date the beginning of the Celts' arrival and cultural formation in the Východoslovenská nížina lowland, grave finds from Cejkov, Tokajský vrch site, and Ižkovce are used. The beginning of the Celts' penetration in the Východoslovenská nížina lowland is documented by a cremation burial with armour from Cejkov, Tokajský vrch site (Benadik 1964), dated to stage LT B1. Burying at this burial ground continued in stage LT B2 (Bujna 2004, 323, 331; Bujna/Kaminská 2003). A Celtic settlement contemporary with the oldest burials has not been distinguished so far. Since the middle La Tène period in the second half of the 3rd century BC, stage LT C1,

the Celtic settlement in the Východoslovenská nížina lowland is stabilized and the number of Celtic settlements increases. A larger concentration of settlements has been recorded in the flat area along the Laborec and Ondava rivers as well as north of the Latorica; there were favourable conditions for settling there. When starting a settlement, the Celts had to respect the hydrological conditions of the region threatened by floods. They located their settlements on elevated river terraces, aggradation embankments and on banks of smaller tributaries, e. g. the Celtic settlement in Laškovce, Za lúkou site, on the bank of the Duša stream or the settlements in Čičarovce near the Udoč stream. The Celts moved further northwards along the rivers of Ondava, Laborec and Topľa. In the valleys of the Ondavská and Laborecká vrchovina hills, Celtic settlements are absent.

In cadastral areas of some villages, La Tène artifacts of settlement character have been detected at multiple sites. In Čičarovce, Trebišov district, they are scattered on sand dunes within length of approx. 3.5 km (fig. 3). The obtained collections of finds do not provide sufficient information on the size of inhabited areas or chronology. More exact location and dating were brought by the rescue excavations on the sand dune of Veľká Moľva (*Kaminská 2010, 84*) and the survey at the site of Liceumi domb (*Vizdal 1987, 110*), where painted pottery was found. The Celts used elevated sites which dominated over the rather monotonous flat landscape of the Východoslovenská nížina lowland. A settlement was established on the hill of Hrádok in Michalovce, on the right bank of the meandering stream of the Laborec river (*Paulík 1959, 179*). The settlement on the castle hill of Čičva in Sedliská-Podčičva above the right bank of the Ondava river stream's gorge has an important position in the structure of La Tène settlements on the northern edge of the Východoslovenská nížina lowland (fig. 4). The core of the Celtic settlement of the hill falls in stage LT C1 and continues during LT C2 (*Kotorová-Jenčová 2004, 197, 198*). Rare La Tène finds were discovered in Brehov, Veľký vrch site (272 m above sea level), on the right bank of the Ondava river and in the inundation area of the Bodrog river in Somotor, at Somotorská hora hill (141 m above sea level; *Andel 1955a, 161*). The above mentioned upland settlements were not fortified. In Zemplín, the Celtic-Dacian population used the rocky Hradisko promontory (121 m above sea level) to build a small hillfort. With elevation of 20 m above the surrounding terrain, the Hradisko site above the right bank of the Bodrog river was dominant. The hillfort was part of a strong and well organized settlement agglomeration with residential and manufacturing areas with components of specialized production associated with pottery and metallurgy (*Benadik 1965; Horváthová/Hreha/Luštíková 2011, 103; Horváthová/Miroššayová 2002; Miroššayová/Čaplovič 1991*). At the end of the late and final La Tène period (LT C2/LT D1 – LT D2), a settlement enclave with a central position of a settlement agglomeration in Zemplín was created on both banks of the Bodrog river. We have recorded finds of painted pottery in the wider surroundings of the agglomeration of Zemplín (*Pieta 2008, obr. 80*).

Cultural formation of the Celts in the Východoslovenská nížina lowland had features similar to the adjacent territory of Zakarpattia in Ukraine and of northeastern Hungary. In the territory north of the Tisza, the enclave near Uzhhorod in Zakarpattia was the closest to the settlement in the Východoslovenská nížina lowland. In the hierarchical structure of Celtic settlements from the end of the Early and from the Middle La Tène period in the Východoslovenská nížina lowland, we have not recorded a settlement of importance comparable to the Celtic settlement on the hill of Hališ-Lovačka near Mukačevo, which was built above the swampy banks of the Latorica river with the beginning of settlement in LT B2/LT C1 and extinction in LT C2/LT D1 (*Kobal' 1995-1996*). The Celtic centre at Hališ-Lovačka loses its importance in the 1st century BC and the position of the centre in the territory north of the Tisza river is transferred to the agglomeration in Zemplín.

List of figures

Fig. 1. Geographical location of the Východoslovenská nížina lowland. A – Východoslovenská rovina flatland; B – Východoslovenská pahorkatina hills. Author: A. Marková.

Fig. 2. Topography of La Tène sites in the Východoslovenská nížina lowland: a – settlement; b – graves; c – coins. The numbering of the sites is the same as in Table 1. Authors: A. Marková, P. Sopko.

Fig. 3. Čičarovce, Trebišov district – locations of La Tène finds in the cadastral area. 1 – Veľká Moľva; 2 – Liceumi domb; 3 – Tökös; 4 – Malá Moľva; 5 – Osztródomb; 6 – Udačova záhrada; 7 – Gorony. Author: A. Marková.

Fig. 4. Sedliská-Podčičva – Čičva castle hill. Left: location of the upland Celtic settlement with positions of detected settlement layers; right: bronze fibula and selected pottery. Author: A. Marková; drawings after *Kotorová-Jenčová 2004*.

Table 1. List of La Tène sites from Východoslovenská nížina lowland.

Translated by Viera Tejbusová

PhDr. Elena Miroššayová, CSc.
Archeologický ústav SAV
Oddelenie pre výskum východného Slovenska
Hrnčiarska 13, 040 01 Košice, Slovenská republika
mirossa@saske.sk

